METODOLOGIA RESTAURĂRII A ȘASE VOLUME DIN COLECȚIA DE CARTE VECHE A MĂNĂSTIRII RÂMEȚ[1]

MARIA ZGÂRCIU
Muzeul Național al Unirii Alba Iulia

Centrul Naţional de Conservare şi Restaurare a Cărţii Vechi, compartiment al Muzeului Naţional al Unirii Alba Iulia, este locul în care cărţile vechi revin la viaţă. Fiecare carte care intră în laborator este unică, astfel, mai întâi o analizăm, apoi îi punem un diagnostic, după care începem tratamentul[2], bazându-ne pe principii elaborate ştiinţific[3], dar şi pe experienţa proprie[4]. Întreaga activitate de restaurare se bazează pe respectul faţă de integritatea obiectului, interpretarea corectă a datelor și pe alegerea tratamentului potrivit[5]. Anul 2020 aduce pentru noi, restauratorii Centrului, o serie de provocări din punctul de vedere al complexității metodologiei de restaurare. Una dintre acestea este tratarea unui lot de carte veche - șase volume-, de la Mănăstirea Râmeț, județul Alba.

Metodologia restaurării volumelor însumează mai multe etape:

Dezinfecţia s-a efectuat în momentul intrării cărţii în laborator cu scopul de inhibare a atacului microbiologic activ. În cazul de față, dezinfecția s-a făcut cu timol 4% dizolvat în alcool etilic absolut, în etuvă, timp de 7 de ore, la o temperatură de 40°C[6]. Timolul este o substanţă care răspunde cerinţelor de compatibilitate, nu este toxică şi inhibă toate tipurile de microorganisme complicate[7].

Numerotarea filelor care formează corpul cărţii s-a făcut cu un creion negru, cu mina foarte moale, în partea de sus a volumului.

Documentația foto se realizează în toate etapele intervenţiei, aceasta vine în completarea notărilor făcute de restaurator în dosarul de restaurare.

Dosarul de restaurare va conţine:

- starea de conservare[8], prezentarea degradărilor[9] şi a condiţiilor în care acestea s-au produs[10];
- tratamentul propus și tratamentul efectuat.

---

[1] Studiu publicat în cadrul proiectului ROCHER.
[2] Brandi 1996, p. 81.
[3] Choay 1998, p. 105-121.
[4] HPICCH 1996, p. 19.
[5] CEGPCACCP 2000, p. 17-61.
[6] Alegerea temperaturii de lucru a etuvei se face în funcţie de natura materialelor componente ale cărţii.
[7] Timolul se poate utiliza pentru dezinfecţia în etuvă. Cărţile se aşază în formă de evantai.
[8] Clapp 1987, p. 60-63; Holben Ellis 1995, p. 180-181.
[9] Gallo 1995, p. 33.
[10] Villanti 1995, p. 6-7.

Consemnarea stării de conservare

***Apostol* (Bucureşti, 1683), nr. inv. 7606**

Legătura:
- coperta 1 - piele de culoare maro, ornamentată cu motive vegetale şi religioase; feronerie păstrată parţial; atac xilofag inactiv, soldat cu găuri de zbor.
- coperta 2 - piele de culoare maro, ornamentată cu motive geometrice, vegetale; feronerie păstrată parţial; cureluşă de piele; atac xilofag inactiv, soldat cu găuri de zbor.
- cotor - îmbracat în piele ornamentată cu motive vegetale; - scoarţele - din lemn; 3 nervuri; atac xilofag.
- forzaţ 1- hârtie manuală cu însemnari manuscrise, simplu, prezintă atac xilofag inactiv; - forzaţ 2 - hârtie manuală cu însemnări manuscrise, simplu, prezintă atac xilofag inactiv.
Corp carte: - deteriorări fizico-mecanice: fisuri, ondulări, îndoituri ale colţurilor, restaurări empirice, desprinderi ale filelor din legătură.
- deteriorări fizico-chimice: pete şi depozite de murdărie, pete şi depozite de ceară, pete foxing, halouri mari datorate umidităţii, îmbrunirea hârtiei, creion chimic.
- deteriorări biologice: atac xilofag soldat cu găuri de zbor.

***Apostol* (Blaj, 1767), nr. inv. 32610**

Legătura:
- coperta 1 - piele de culoare maro cu pierderi de material în zona colţului inferior, ornamentată cu motive vegetale şi religioase; urme de cureluşe de piele; cusute de cotor cu sfoară; atac xilofag inactiv, soldat cu găuri de zbor;
- coperta 2 - piele de culoare maro, cu pierderi de material, o cureluşă de piele; atac xilofag inactiv, soldat cu găuri de zbor;
- cotor - îmbrăcat în piele păstrată parţial;
scoarţele - scoarţa 1 lipsă, scoarţa 2 din lemn deteriorat; 4 nervuri, atac xilofag;

- forzaț 1 – lipsă; forzat 2 - hârtie manuală cu însemnări manuscrise cu creion, simplu.
Corp carte: - deteriorări fizico-mecanice: fisuri, ondulări, îndoituri ale colţurilor, restaurări empirice;
- deteriorări fizico-chimice: pete şi depozite de murdărie, pete şi depozite de ceară, pete foxing, halouri mari datorate umidității, îmbrunirea hârtiei;
- deteriorări biologice: atac xilofag soldat cu găuri de zbor.

***Apostol* (București, 1743), nr. inv. 3608**

Legatura:
- coperta 1 - piele de culoare maro închis, ornamentată cu motive geometrice și religioase;
- coperta 2 - piele de culoare maro închis cu pierderi de material în zona colţurilor;
- cotor - îmbrăcat în piele, deteriorat parțial;
- scoarţele - din carton;
- forzaț 1 - hârtie manuală cu însemnări manuscrise, dublu, cu o fâșie de pânză de culoare violet lipită în zona cotorului;
- forzaț 2 - hârtie manuală cu însemnări manuscrise, dublu, cu o fâșie de pânză de culoare violet, lipită în zona cotorului.

Corp carte:
- deteriorări fizico-mecanice: fisuri, ondulări, îndoituri ale colţurilor, restaurări empirice, desprinderi ale filelor din legătură;
- deteriorări fizico-chimice: pete şi depozite de murdărie, pete de cerneală, aciditate crescută, halouri mari datorate umidităţii, îmbrunirea hârtiei, însemnări cu creion chimic și cu pix;
- deteriorări biologice: atac xilofag soldat cu găuri de zbor.

***Evanghelie* (Blaj, 1817), nr. inv. 54663**
Legătura:
- coperta 1 - piele de culoare maro, cu pierderi de material în zona colțului inferior, ornamentată cu motive geometrice, vegetale şi religioase; urme de feronerie; atac xilofag inactiv soldat cu găuri de zbor;
- coperta 2 - piele de culoare maro, cu pierderi de material în zona colţurilor, ornamentată cu motive geometrice; urme de cureluşe de piele; atac xilofag inactiv, soldat cu găuri de zbor;

- cotor - îmbrăcat în piele uşor deteriorată, cu ruptură în partea superioară şi inferioară; scoarţele - din lemn; 4 nervuri;

- forzaț 1 - hârtie manuală, dublu, cu pierderi de material; ștampila mănăstirii.
- forzaț 2 - hârtie manuală, cu însemnări manuscrise cu cerneală, simplu; pete foxing.
Corp carte:
- deteriorări fizico-mecanice: fisuri, ondulări, îndoituri;
- deteriorări fizico-chimice: pete şi depozite de murdărie, pete şi depozite de ceară.

***Noul Testament* (Bălgrad, 1648), nr. inv. 53662**

Legătura:
- coperta 1 - piele de culoare maro, cu pierderi de material în zona colţurilor, ornamentată cu motive geometrice, vegetale şi religioase; feronerie păstrată parţial; atac xilofag inactiv, soldat cu găuri de zbor.
- coperta 2 - piele de culoare maro, cu pierderi de material în zona colţurilor, ornamentată cu motive geometrice, vegetale şi religioase; o cureluşă de piele; atac xilofag inactiv, soldat cu găuri de zbor.

- cotor - îmbrăcat în piele; scoarţele - din lemn; 6 nervuri;
- forzaț 1 - hârtie manuală cu însemnări manuscrise cu cerneală, dublu, prezintă atac xilofag inactiv;
- forzat 2 - hârtie manuală cu însemnări manuscrise cu cerneală, simplu, prezintă atac xilofag inactiv.
Corp carte: - deteriorări fizico-mecanice: fisuri, ondulări, îndoituri ale colţurilor, restaurări empirice;
- deteriorări fizico-chimice: pete şi depozite de murdărie, pete şi depozite de ceară, pete foxing, halouri mari, datorate umidității, îmbrunirea hârtiei;
- deteriorări biologice: atac xilofag, soldat cu găuri de zbor.

Penticostarion, București 1820, nr. inv.114731

Legătura:
- coperta 1 - hârtie marmorată, îmbrăcată la colțuri și la cotor cu piele;
- coperta 2 - hârtie marmorată, îmbrăcată la colțuri și la cotor cu piele;
- cotor - îmbrăcat în piele; atac xilofag; scoarţele - din carton;
- forzaț 1 - hârtie manuală cu însemnări manuscrise, dublu, prezintă atac fungic inactiv, soldat cu pete violacee și material suport pufos;
- forzat 2 - hârtie manuală, cu însemnări manuscrise cu creion colorat roșu, dublu, prezintă atac xilofag inactiv.

Corp carte:- deteriorări fizico-mecanice: fisuri, îndoituri ale colţurilor, desprinderi parțiale din cotor;
- deteriorări fizico-chimice: pete şi depozite de murdărie, pete şi depozite de ceară, halouri;
- deteriorări biologice: atac bacterian, atac fungic, atac xilofag.

Tratamentul propus pentru restaurare[11]

Activitatea de restaurare a cărţilor vechi are două tendinţe, una este axată pe restaurarea completă a volumelor, prin descoasere din legătură, iar cealaltă se bazează pe intervenţii mici, fără descoasere. Putem aprecia care dintre cele două metode o aplicăm în procesul de restaurare, numai după o analiză a fiecărui element în parte, corelată cu starea de conservare.

În cazul de față, vom opta pentru ambele metode, din următoarele considerente:
- starea destul de avansată a degradării elementelor de legătură precum şi deteriorările filelor provocate de aţa de coasere a trei volume;
- legătura bună ce nu necesită descoasere a celorlalte trei volume. Se va efectua o descoasere a primelor fascicule puternic deteriorate, precum și desprinderea forzațurilor și a scoarțelor în vederea restaurării lor, separat de blocul cărții.

Astfel, tratamentul propus pentru restaurare este următorul:

[11] Ştirban 2002, p. 3-25.

- Desprăfuirea mecanică, cu accent pe zona cotorului, cu o pensulă moale în vederea îndepărtării depozitelor de praf;
- Curăţarea cu pensule moi pentru înlăturarea stratului de suprafaţă de murdărie;
- Curăţirea suportului[12], prin mijloace mecanice uscate, a depozitelor solide de murdărie aderentă de pe suport, sub lupă, fără afectarea culorilor şi a suportului;
- Curăţirea umedă[13] a filelor care se vor descoase, spălarea[14] lor în pachete de netex[15] pe suport de sită;
- Îndepărtarea depozitelor de ceară cu ajutorul bisturiului;
- Îndreptarea prin mijloace mecanice, cu ajutorul unei pensule moi, a porţiunilor îndoite sau pliate din materialul suport;
- Consolidarea fisurilor şi a galeriilor de zbor, cu văl japonez corespunzător cromatic, folosind ca adeziv carboximetilceluloză 1.5%; dublarea hârtiei suport de text, în zonele fragilizate, cu văl japonez; consolidarea marginilor;
- Pregătirea filelor în vederea completării cu hârtie japoneză, prin defibrarea marginilor lacunelor;
- Completarea lacunelor cu hârtie japoneză[16] şi carboximetilceluloză 2%. Hârtia de completare şi agentul de lipire trebuie să aibă aceeaşi grosime ca şi hârtia suport, pentru a nu se produce tensiuni între cele două materiale, care vor deteriora ulterior hârtia;
- Presare uşoară, între hârtii de filtru, neutre din punct de vedere chimic pentu reaşezarea fibrelor, a porţiunilor desprinse sau răsucite;
- Degajarea surplusului de hârtie japoneză, manual, prin defibrarea hârtiei japoneze cu ajutorul bisturiului, pe o parte, iar după uniformizare şi uscare, pe a doua parte;
- Presare finală, între hârtii de filtru, neutre din punct de vedere chimic, în scopul redobândirii stabilităţii şi a planeităţii filelor;
- Restaurarea forzaţurilor originale şi a legăturii.

Pentru o bună conservare viitoare a volumelor, se vor confecţiona cutii de protecţie din carton cu pH neutru, căptuşite cu hârtie de filtru.

[12] Van Reyden 1992, p. 117-138.
[13] Clapp 1987, p. 85-86.
[14] Hey 1992, p. 51.
[15] Netexul este un material folosit în restaurarea de carte. La spălarea hârtiei, acesta conferă stabilitate și, spre deosebire de alte materiale utilizate ca suporturi în timpul spălării, netexul permite o bună circulație a apei, determinând eliminarea impurităților.
[16] Hârtia japoneză produsă manual are rezistenţă şi durabilitate.

The Methodology of Restoring Six Volumes from the Old Book Collection of Ramet Monastery

ABSTRACT

Two trends exist as restoration is concerned: one focuses on the complete restoration of volumes, by unstitching the binding, and the other one regards small interventions, without unstitching. Each old book is a case in itself, with specific issues. That is why, only after analysis of each element, correlated with the state of preservation, can we state which of the two methods we apply within the restoration.

In this case, we would choose both methods, due to the quite advanced degradation of binding elements, as well as degradations of leaves triggered by the sewing thread in three volumes; in good condition binding that does not necessitate the unstitching of the other three volumes.

Abrevieri bibliografice

Brandi 1996 - Cesare Brandi, *Teoria restaurării*, I, Bucureşti, 1996

Choay 1998 - Francoise Choay, *Alegoria Patrimoniului*, Bucureşti, 1998

Clapp 1987 - Anne F. Clapp, *Curatorial care of Works of Art on Paper. Basic Procedures for Paper Preservation*, New York, Nick Lyons Books, 1987

CEGPCACCP 2000 - *Code of Ethics and Guidance for Practice of The Canadian Association for Conservation of Cultural Property and of The Canadian Association of Professional Conservatores*, Third Edition, 2000

Gallo 1995 - Fausta Gallo „Cauze biologice ale degradării materialelor de bibliotecă", în *Probleme de patologie a cărţii. Culegere de material documenta*r, vol. 31, Bucureşti, 1995, p. 33-43

Hey 1992 - Margaret Hey, „Spălarea şi deacidifierea apoasă a hârtiei", în *Probleme de patologie a cărţii,* vol. 28, Bucureşti, 1992, p. 49-115

HPICCH 1996 - *Historical and Philosophical Issues in The Conservations of Cultural Heritage*, The Getty Conservation Institute Los Angeles, 1996

Holben Ellis 1995 - Margaret Holben Ellis, *The Care of Prints and Drawing*, NY, 1995

Ştirban 2002 - Sofia Ştirban, *Conservarea şi restaurarea colecţiilor de arhivă şi bibliotecă*, curs universitar, Ministerul Educaţiei şi Cercetării, Universitatea „1 Decembrie 1918" Alba Iulia, Alba Iulia, 2002

Van Reyden 1992 - Dianne Van Reyden, "Recent Scientific Research", în *Paper Conservation*, JAIC, vol. 31, nr. 1, 1992

Villanti 1995 - Simonetta Villanti, „Factorii microclimatici şi conservarea fondurilor de carte", în *Probleme de patologie a cărţii*, vol. 31, Bucureşti, 1995, p. 5-17

Cuvinte-cheie: carte veche, laborator, fișă de conservare, tratament de restaurare, legătură
Keywords: old book, laboratory, index card, restoration treatment, binding